

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
dr. sc. Maja Ljubetić, docentica

«OBITELJ U POVIJESNOM I SUVREMENOM KONTEKSTU»

recenzentice: prof.dr. Dubravka Maleš (Filozofski fakultet u Zagrebu)
prof.dr. Anči Leburic (Filozofski fakultet u Splitu)

WEB predavanje recenzirano 8.05.2006. i prema Odluci Znanstveno-nastavnog vijeća Filozofskog fakulteta na Sveučilištu u Splitu, donesenoj na sjednici 15.svibnja, 2006., postavljeno na www.ffst.hr (sluzbenoj WEB stranici Filozofskog fakulteta u Splitu)

ZNANSTVENO PODRUČJE: Društvene znanosti
ZNANSTVENO POLJE: Odgojne znanosti
ZNANSTVENA GRANA: Sustavna pedagogija

STUDIJSKI PROGRAM: Predškolski odgoj
Učiteljski studij

GODINA I SEMESTAR: 2., 3. i 4. godina učiteljskog studija
2. godina studija predškolskog odgoja
Zimski i ljetni semestar

GODIŠNJI FOND SATI: 60 sati
TJEDNI BROJ SATI: 1 sat predavanja + 1 sat seminara

METODIČKI ASPEKTI PREDAVANJA

NASTAVNI PREDMET: Obiteljska pedagogija

NASTAVNA CJELINA: Obitelj

NASTAVNA JEDINICA: Obitelj u povijesnom i suvremenom kontekstu

METODE RADA: Frontalni i grupni oblici rada;

NASTAVNA SREDSTVA I TEHNIČKA POMAGALA: PTT-prezentacija, tiskani materijal (čimbenici)

CILJEVI NASTAVE: Upoznati studente sa povijesnim i suvremenim aspektima obitelji;

ZADACI NASTAVE: Upoznavanje i usvajanje novih pojmova (modernizam, postmodernizam, strukturalna raznolikost, demokratsko

društvo, tranzicijski i transformacijski procesi,
demografski razvitak)
Razvijanje sposobnosti razmišljanja i logičkog
zaključivanja

KORELACIJA:

Sadržaji iz socijalne pedagogije

PLAN SATA:

a) Uvodni dio: (frontalno)

- Uključivanje (pozdrav, komunikacija student-profesor u cilju građenja odnosa)
- Najava teme

b) Glavni dio:

- Obitelj u novijem povijesnom kontekstu
(frontalno)
- Neka obilježja suvremenih obitelji;
Suvremena obitelj u RH **(kooperativno učenje)**

c) Završni dio: (frontalno)

- Zaključci

LITERATURA (ZA STUDENTE):

HARALAMBOS, M., HOLBORN, M. (2002) *Sociologija – teme i perspektive*. Zagreb, Golden marketing.

JUUL, J. (1996) *Vaše kompetentno dijete*. Zagreb, Educa.

MALEŠ, D. (1988) *Suradnja predškolske ustanove i obitelji kao pretpostavke uspješnog odgojnog djelovanja*. Pojavni oblici poremećaja u ponašanju djece u predškolskim ustanovama i uvjeti života u obitelji. Zagreb, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

OBITELJ U POVIJESNOM I SUVREMENOM KONTEKSTU

Sažetak

Stalne transformacije društva dovode do transformacije obitelji koja postupno mijenja sebe i svoje uloge te se prilagođava društvenim zahtjevima i potrebama. U radu se razmatraju društvene promjene tijekom 18., 19. i 20. stoljeća te njihov utjecaj na promjene u obitelji. Transformacija obitelji razmatra se kroz prizmu industrijske revolucije, ere modernosti i postmodernizma te se naznačuju mogući pravci razvoja/mijenjanja obitelji u budućnosti. Posebna pozornost usmjerena je na suvremenu društvenu zbilju (tranzicijski procesi, ratno i poratno razdoblje, urbanizacija, anonimnost itd.) te izazove koji se postavljaju pred suvremenu obitelj u svijetu, ali i kod nas (porast broja brakorazvoda, jednoroditeljske obitelji, strukturalna raznolikost obitelji, demografska kretanja itd.)

Ključne riječi: moderne, postmoderne, vitalne obitelji, strukturalna raznolikost, demokratski procesi, tranzicija, transformacija, suvremena obitelj.

1. Obitelj u novijem povijesnom kontekstu

Obitelj je nerazdvojiv dio društva stoga je, kako bismo ju razumjeli i objasnili, nužno promatrati kroz prizmu povijesnih razdoblja, društvenih uređenja, političkih sustava, ideologija, zakonodavstva određenog društva i sl. Iako je obitelj tijekom razvoja društva višemanje uspješno odolijevala izazovima (gospodarski, politički, kulturni itd.), svaki od njih bio je novi ispit obiteljske prilagodljivosti, jer su trajno stavljani na kušnju struktura, vrijednosti i funkcije obitelji. Stalne transformacije društva izazivaju transformaciju obitelji koja postupno mijenja sebe i svoje uloge te se prilagođava društvenim zahtjevima i potrebama. Intenzivna događanja na polju industrije, znanosti, tehnologije neminovno su se odražavala na društvo u cjelini te uzrokovala promjene u obitelji.

1.1. Industrijska revolucija i tradicionalna proširena obitelj

Tijekom 18. i 19. stoljeća s pojavom industrijske revolucije zaposlenost se iz sela premješta u gradove. Mnogobrojno ruralno stanovništvo prelazi u gradove i zapošljava se u tvornicama. Obiteljski se život drastično mijenja, jer članovi obitelji svakodnevno napuštaju svoje domove kako bi odlazili na posao, i to ne samo muški članovi obitelji već i žene i djeca kako bi što više ekonomski doprinosili obiteljskoj zajednici. U novonastalim uvjetima članovi obitelji malo vremena provode zajedno, pa je obitelj sve manje središte života njezinih članova. Istodobno, različite ustanove (škole, bolnice i sl.) preuzimaju neke obiteljske funkcije, pa Rotenberg, (2001) naglašava kako je u određenom smislu “industrijska revolucija razorila tradicionalnu proširenu obitelj”. Kako je 18. stoljeće i vrijeme slabljenja patrijarhata i jačanja majčinske uloge, ne čudi što je očinstvo počelo gubiti svoj dotadašnji značaj u obiteljima te je stavljeno na margine obiteljskog života (Vinovskis i Frank, 1997). Burna društvena događanja u razdoblju između 1930.-ih i 1950.-ih godina (vrijeme velike ekonomske krize i drugi svjetski rat) novi su udar na obiteljsku zajednicu, jer mnogi muškarci gube zaposlenje, te time i svoju ulogu hranitelja obitelji, ili pak odlaze na ratište te žene nužno preuzimaju nove uloge u obitelji. Kasno 18. i početak 19. stoljeća vrijeme je u kojem su društva u Sjevernoj Europi i Sjevernoj Americi prolazila «najdublju transformaciju društva u povijesti čovječanstva» (Haralambos i Holborn, 2002, 7), stoga ovi autori navode četiri glavne transformacije koje su se zbivale, a koje su se neizbježno odražavale na tadašnje obitelji, i to: industrijalizam, kapitalizam, urbanizaciju i liberalnu demokraciju. Sve te promjene zajedno obilježavaju moderna društva, odnosno čine «eru modernosti» (isto, 8).

1.2. Era modernosti

Modernizam je pojam koji se odnosi na “različita – i raznolika i nepovezana udaljavanja od tradicije bilo u religiji ili umjetnosti, filozofiji ...» (Miner, 2000, 149). Dok, u širem smislu riječi, modernizam označava «prijelaz iz tradicionalnog, seoskog i agrarnog društva u sekularno, urbano i industrijsko, u užem smislu, odnosi se na složene promjene koje se zbivaju u postrenesansnoj Europi kao posljedica racionalne organizacije svakodnevnog života» (Spajić-Vrkaš i dr. 2001, 330). Novonastale društvene promjene značajno su se odrazile na obitelj općenito, a posebice, na status žene u obitelji. Tijekom povijesti žene su obično uživale manje privilegije i općenito imale manja prava od muškaraca. Tradicionalna uloga udate žene u predindustrijskom vremenu bila je: žena-majka-domaćica. Industrijsko doba, međutim, donosi sa sobom velike ekonomske i političke promjene koje unose kaos u tradicionalne živote i uloge žena, zahtijevajući rješavanje njihova statusa. Ženski pokreti zalažu se za (a, vremenom i ostvaruju) pravo glasa žena, ali i postaju sve asertivniji u borbi za jačanje ženskih prava na svim poljima. Kao najznačajnije promjene koje su zahvatile moderne obitelji s kraja 18. i početka 19. stoljeća, Stone (prema Anderson, 1990) navodi: privrženost i osjećajnu povezanost članova obitelji koji sve više karakteriziraju obiteljske odnose; sve veću važnost osobnih sloboda i sreće u braku; pridavanje sve većeg značaja spolnom užitku kao i razdvajanje tog užitka od grijeha i osjećaja krivnje te sve jače izražena želja za privatnošću obiteljskog života. I društvena percepcija bračne zajednice doživljava promjene. Iako su “romantične ljubavi” vrlo vjerojatno postojale oduvijek, tek su u vremenu burnih društvenih promjena s početka 18. stoljeća postale značajnim čimbenikom u izboru bračnog partnera. Ulazak u brak po kriteriju ljubavi što podrazumijeva osobni izbor partnera, utječe na promjenu percepcije bračne zajednice koja se shvaća kao osjećajna, a ne isključivo kao ekonomska jedinica. Ta temeljna promjena obitelji izazvala je i niz drugih s pozitivnim, ali i negativnim učincima. Veće seksualne slobode rezultirale su promijenjenim odnosom među bračnim partnerima, njihovu odnosu prema djeci, ali i značajnim “porastom broja nezakonite djece” (Fanuko, 1997, 109).

Nuklearne obitelji koje karakterizira postojanje jasnih i često vrlo krutih granica između privatnog i društvenog života, radnog mjesta i doma, djece i odraslih, postaju jedno od temeljnih obilježja modernizma (Denick, 1989; Anderson, 1990; Elkind, 1995;). Krute granice obiteljske zajednice štitele su intimu obiteljskog života, istodobno djeci i mladima nudeći životni okvir s vrlo određenim standardima i ograničenjima.

U svojoj studiji obiteljskog života u Londonu između 1950-ih i 1970-ih godina 19. st. Young i Willmott napominju kako “u svim društvenim klasama, ali posebno u radničkoj prevladava obitelj “faze 3” za koju je karakteristično “odvajanje neposredne ili inokosne obitelji od

proširene obitelji” (Haralambos i Heald, 1994, 337) . Prethodne dvije faze, prema istom izvoru, predstavljaju predindustrijske obitelji i obitelji koje se formiraju s industrijskom revolucijom. Analizirajući obitelji “faze 3” ili, kako ih još nazivaju, “simetrične obitelji”, Young i Willmott ističu usredotočenost supružnika na dom u kojem su zajednički radili i provodili vrijeme, a odnose između muža i žene opisuju kao “drugarske” (Haralambos i Holborn, 2002, 530). Nadalje, isti autori naglašavaju kako supružničke uloge, iako nisu identične (žene i dalje snose glavnu odgovornost za odgoj djece, iako im supruzi pomažu), ipak su slične zato što svaki supružnik pridonosi funkcioniranju kućanstva. Iako i dalje postoje “muški” i “ženski” poslovi, ipak supružnici dijele mnoge kućanske poslove, zajednički donose odluke, rade zajedno itd. «Simetrična obitelj» o kojoj govore Young i Willmott, vrlo je slična izoliranoj inokosnoj obitelji koju Parsons smatra tipičnom za moderno industrijsko društvo.

Život i odrastanje u većini modernih nuklearnih obitelji, poglavito onih iz srednje građanske klase, omogućavalo je djeci maksimalno produžavanje trajanja djetinjstva. Moderna obitelj dijete je vidjela kao "naivno biće s potrebom za roditeljskom zaštitom i sigurnošću" (Elkind, 1995, 118 - 119), koje je moguće ostvariti samo u stabilnom zaštitničkom domu, a takvo viđenje djeteta dodatno je "pojačavalo jednostrani autoritet modernih roditelja" (isto, 119). Često na štetu svoje profesionalne karijere i po cijenu života u nezadovoljavajućem braku roditelji su ispunjavali svoje roditeljske zadaće i trudili se maksimalno zadovoljavati dječje potrebe zanemarujući svoje. Čini se kako su stroge granice nuklearne obitelji u znatno većoj mjeri omogućavale zadovoljenje potreba djece nego njihovih roditelja što je rezultiralo «starom, modernom obiteljskom neravnotežom» (Elkind, 1995,2).

Anderson (1990) isto tako, ističe nesavršenost moderne nuklearne obitelji pedesetih godina 19. stoljeća, naglašavajući njenu konvencionalnost, rigidnost i «zagušujuću prirodu». Stoga, se značajnim čini pitanje «posljedica» življenja i odrastanja u takvim obiteljskim zajednicama kako za djecu tako i za njihove roditelje!? U ovakvim obiteljima većina roditelja nije dostatno zadovoljavala svoje potrebe, no vrlo vjerojatno nisu to ni djeca. Premda su neki roditelji bili sretni unutar dobro omeđenih i jasno definiranih uloga i granica nuklearne obitelji, mnoga su djeca vrlo vjerojatno patila zbog pretjerane zaštite. “Stoga i ne čudi što današnji postmoderni roditelji - mnogi od njih koji su bili prezaštićena djeca jučerašnjih modernih roditelja - mnogo više žele pripremiti svoju djecu za stvarni svijet, nego ih zaštititi od njega” (Elkind, 1995, 3).

1.3. Era postmodernizma

Dvadeseto stoljeće unosi nove promjene u društvena kretanja i obiteljske živote, koje prema nekim znanstvenicima označavaju eru postmodernizma, iako se drugi s tim ne slažu. Neki su

autori, naime, mišljenja kako nastale promjene (informatizacija, komunikacije, slobodno vrijeme i sl.) nisu dostatno velike i važne da bi se opravdala tvrdnja o prijelazu iz modernog u postmodernu društvo, pa to razdoblje (prijelaz s 20. na 21. st.) radije nazivaju razdobljem kasne modernosti. Međutim, činjenica jest da je svijet u stalnoj mijeni i da se može očekivati kako će u budućnosti promjene biti još ubrzanije. Postmodernizam je pojam koji "označuje pravac i trend promjena u globalnom društvenom, kulturnom, znanstvenom i umjetničkom životu novog doba" (Spajić-Vrkaš i dr. 2001, 424).

Elkind (1995) navodi kako su od otprilike druge polovine 20. stoljeća intenzivne promjene u načinu doživljavanja svijeta oko sebe promijenile američko društvo i restrukturirale američke obitelji. Obje su ove promjene (društva i obitelji), nazvane "pokret od modernizma k postmodernizmu - oslobađajuće i stresne" (Elkind, 1995, 1). Iako autor govori o američkom društvu, te su promjene prepoznatljive i u našem, hrvatskom društvu i obitelji. Šezdesetih godina prošlog stoljeća «stara neravnoteža» zadovoljavanja potreba djece i njihovih roditelja, kako je naziva Elkind (1955), kreće se u suprotnom smjeru - u smjeru propustljivih, postmodernih obitelji odnosno, u smjeru većeg zadovoljenja potreba roditelja. Život u postmodernim obiteljima mnogim roditeljima pruža više mogućnosti u osobnom, profesionalnom i socijalnom životu nego li je to bio slučaj u modernim obiteljima, pa tako moto postmodernih roditelja sve više postaje "moj je posao moj život" (Haralambos i Heald, 1994, 339). Ruše se čvrste i jasne granice između obitelji i realnog svijeta koji je okružuje. Majke se sve više odlučuju na ulogu majke i poslovne žene, brigu o djeci predškolske dobi sve češće preuzimaju plaćeni profesionalci, sve je više rastava brakova i obitelji s jednim roditeljem. Stoga, Denick (1989) ističe kako su mnoga djeca u postmodernim obiteljima izvrgnuta «dualnoj socijalizaciji», i to uz roditelje i u institucijama. Obitelj tako, prema tom autoru, označava intimno utočište i zonu stabilnosti, dok su odgojno-obrazovne institucije (jaslice, vrtići i sl.) mjesta gdje djeca vježbaju samokontrolu svojih ponašanja. Tako se postmoderna djeca moraju stalno prilagođavati dvjema sferama života. No, nije život između obitelji i institucije jedino što traži prilagodljivost i kompetentnost djeteta. Život i odrastanje u postmodernim obiteljima može biti zaista teško kad su obiteljska pravila, granice i vrijednosti nejasni, neodređeni i promjenjivi, a to je upravo slučaj s propustljivim, postmodernim obiteljima gdje su "potrebe roditelja bolje zadovoljene nego potrebe djece i mladeži. To je «postmoderna obiteljska neravnoteža" naglašava Elkind (1995, 3). Sedamdesetih godina 20. stoljeća pojavu postmodernih obitelji, opisuje i Shorter (prema Anderson, 1990), te ističe tri njihove najznačajnije osobine: ravnodušnost adolescenata prema

obiteljskom identitetu; nestalnost u bračnim odnosima uz rapidno povećanje rastava brakova te destrukciju obiteljskog “gnijezda” kao rezultata “oslobađanja” žena.

Prijelaz od modernizma k postmodernizmu turbulentan je i dinamičan proces koji je u obiteljima izazvao niz strukturalnih i drugih promjena, pa se obitelji s jednim roditeljem, surogat-majke, homoseksualne obitelji i ostale varijante postmodernih obitelji mogu shvaćati i kao negativne posljedice tih trendova, ali one također odražavaju slijedeće (Anderson, 1990):

1. Razočaranost u optimistične pretpostavke ljudskog napretka i u sveobuhvatnost i ispravnost zakona i znanosti, dakle – nedostatak vjere u prethodno uspostavljeni poredak.

2. Odjeljivanje ekonomskih sila koje podliježu društvenim pravilima, kao što su potreba žene da se dobro uda da bi se financijski osigurala i da prenese svoj društveni status na slijedeću generaciju, ili potreba za rađanjem djece u braku da bi mogla naslijediti obiteljsko imanje i ostala dobra koja će biti izvorom njihova uzdržavanja.

3. Utjecaj elektroničkih medija koji i odražavaju i potvrđuju obiteljske raznolikosti. Analizirajući strukturu i način funkcioniranja modernih i postmodernih obitelji, mogli bismo reći kako su i jedne i druge «proizvod» vremena u kojem postoje i kako i jedne i druge imaju niz prednosti i nedostataka i za djecu i za roditelje.

Osnovna obilježja modernih, nuklearnih obitelji (Anderson, 1990) jesu: postojanje jasnih granica između doma i radnog mjesta, «romantična ljubav» postaje značajan čimbenik u izboru bračnog partnera, idealizira se uloga majke kao jedinog zakonskog staratelja, djeca se prezaštićuju te stoga kasnije sazrijevaju, veća usredotočenost na dijete i njegove potrebe, osobni identitet temelji se na osobnoj procjeni vrijednosti, a mladi prolaze burno mladenaštvo kako bi se osamostalili i odvojili od roditelja.

Postmoderne obitelji, prema istom autoru, najčešće su malobrojne i neovisne o rodbini, a osnovna obilježja su im: utemeljenost većine života na elektroničkom tj. simboličkom planu te s tim u svezi značajno veća potreba za umnim radom, simbolički kontakti ili kontakti putem medija, veliki broj nestalnih fizičkih, simboličkih ili društvenih veza, simbolički konflikti, velika potreba za prikupljanjem i obradom apstraktnih podataka, neobavezujuće sudjelovanje u većini aspekata društvenog života, čuvanje privatnosti i mogućnosti izbora, identitet se mijenja s nepovezanim obveznim i neobveznim društvenim ulogama, usmjerenost na pluralističke i relativne vrijednosti te nedoslovne i simboličke interpretacije potrage za istinom.

Ovisno o svojim uvjerenjima, suvremeni teoretičari obitelji, ističu i zalažu se za vrijednosti modernih (Popenoe, 1993), ili postmodernih obitelji (Stace, 1993), no Elkind (1995) naglašava kako je potrebno kombinirati najbolje od njih te vjeruje kako gledano u kontekstu

razvoja postmodernizma, nastaje sasvim nova forma obitelji koju je moguće nazvati *vitalna obitelj*. "Najvažnija zadaća obitelji je djelotvorno razvijanje i njegovanje vještina i sposobnosti i djece i njihovih roditelja. Vitalna obitelj i dalje ima različite forme rodbinskih odnosa, od tradicionalnog nuklearnog obrasca do obitelji s jednim roditeljem, obitelji s posvojenom djecom, miješane obitelji i sl. Ono što razlikuje vitalne obitelji jest njena snaga i važnost u ljudskom razvoju - njeno prepoznavanje da i djeca i roditelji prolaze stalne promjene i rast - i njena prilagodljivost u izmjeni jednostranog i uzajamnog utjecaja" (Elkind, 1995, 211).

1.4. Budućnost obitelji?

Vrlo je vjerojatno, kako će, bez obzira na složenost i zahtjevnost sadašnjeg trenutka, obitelj nastaviti obnašati svoje temeljne zadaće, no uvjet koji je neophodno zadovoljiti su upravo roditelji koji će moći osigurati nesmetan razvoj svih potencijala članovima obiteljske zajednice (Karpowitz, 2001; Geary i Flinn, 2001). Od kompetentnih se roditelja očekuje stalna spremnost za izazove roditeljstva i otvorenost za učenje. Moguće je očekivati kako će u vitalnim obiteljima kompetentni roditelji poučavati svoju djecu učeći i od njih samih.

Jull (1996,263) nudi jedan od mogućih pogleda na suvremenu obitelj, pa obitelji koje funkcioniraju na principu «ravnopravnog dostojanstva» naziva «postdemokratskim obiteljima». Prema ovom autoru, ravnopravno dostojanstvo počiva na dva uporišta. Prvo se odnosi na sve veću društvenu, političku i gospodarsku ravnopravnost između muškaraca i žena, a drugo na uvjerenju kako muškarci i očevi trebaju djelatno podijeliti odgovornost sa ženama za svakodnevno vođenje doma te biti emocionalno uklopljeni u obitelj i preuzeti aktivnu ulogu u skrbi za djecu. Obiteljsko vodstvo ravnopravnog dostojanstva leži u činjenici da oboje roditelja mogu preuzimati potrebne uloge u obitelji te se u njima izmjenjivati kad je to nužno, a odluke koje donose mogu biti «donešene zajednički ili odlučuje kompetentniji partner» (isto, 262). U suvremenim obiteljima zasnovanim na ravnopravnom dostojanstvu, naglašava Jull (1996, 263), veća se pozornost pridaje «kvaliteti odlučivanja nego samom procesu donošenja odluka» za razliku od demokratskih obitelji gdje se partneri međusobno bezuvjetno podupiru, pa čak i onda kad im se mišljenja po nekom pitanju razilaze. Iako i sam autor naglašava kako je koncept ravnopravnog dostojanstva revolucionaran u usporedbi s tradicijom europske obitelji vidi ga mogućim i ostvarivim. Promišljajući o obitelji u suvremenom svijetu ostaje niz otvorenih pitanja no, vrlo je vjerojatno kako će suvremena znanost nastaviti tražiti odgovore na njih. Primjerice, hoće li suvremena obitelj funkcionirati po konceptu ravnopravnog dostojanstva (Jull, 1996) i/ili će se razvijati u smjeru vitalnih obitelji (Elkind, 1995) samo su neka od otvorenih pitanja na samom početku 21. stoljeća.

2. Neka obilježja suvremenih obitelji

2.1. Strukturalna raznolikost obitelji

Kad je riječ o obitelji, kao što je to slučaj i kod većine društvenih fenomena, znanstvenici (sociolozi, psiholozi, pedagozi, filozofi itd.) se spore oko utvrđivanja njenih općih obilježja.

Polazeći od filozofskih premisa Hegel (1964, 149) navodi tri temeljna obilježja obitelji i to: jedinstvo koje predstavlja «neposredni supstancijalitet duha», ljubav kao određenje tog jedinstva, uvjerenje o postojanju «samosvijesti svog individualiteta» u tom jedinstvu, ali da u tom jedinstvu nitko ne može biti osoba za sebe, već kao član.

Govoreći o obitelji kao socijalno priznatoj i više – manje trajnoj društvenoj zajednici antropolozi pak, ističu barem tri njena osnovna obilježja: 1. Obično započinje brakom, 2. Sastoji se od muža, žene i njihove rođene i/ili adoptirane djece i 3. Članovi obitelji su ujedinjeni u zajednicu: zakonskim vezama; gospodarstvenim, religijskim, rezidencijalnim i ostalim vrstama prava i obveza; vrlo precizno određenom mrežom seksualnih prava i zabrana; različitom količinom i vrstama osjećaja kao što su ljubav, pripadanje, poštovanje, tjeskoba, strah, strahopoštovanje itd. (Levi- Strauss, 1971; Haralambos i Heald, 1994; Rotenberg, 2001). Međutim, ova obilježja obitelji moguće je samo djelomično prihvatiti budući je sve više obiteljskih zajednica koje ne započinjaju brakom, a uočljiva je i sve veća raznolikost u strukturi suvremenih obitelji. Općenito govoreći, jedno od temeljnih obilježja suvremenih obitelji je njihova strukturalna raznolikost.

Tradicionalno, obitelj se smatrala stalnom jedinicom, sastavljenom od bračnog para i djece, no ova percepcija obitelji se umnogome promijenila. Razvodi, samohrane obitelji, suživot, zaposlene majke, zamijenjene uloge majke i oca znakovi su kako su mnoga dosadašnja uvjerenja napuštena, jer obitelj nije statična jedinica koja će trajati zauvijek u jednom određenom obliku (Schaffer, 2000). Sve je više roditelja poglavito majka, koje pod devizom "hoću dijete, ali ne i muža" izabiru majčinstvo bez braka, ali i homoseksualnih brakova koji adoptiranjem djece pokušavaju formirati "pravu" obiteljsku zajednicu. Posebnu kategoriju predstavljaju one obitelji koje zbog prirode posla jednog od roditelja (pomorci, istraživači, "privremeno" zaposleni na desetke godina i slično) duži niz godina samo povremeno zajedno obitavaju i rjeđe neposredno komuniciraju. Nadalje, sve su učestaliji "ponovljeni brakovi", odnosno obitelji u kojima odrastaju djeca s jednim od bioloških roditelja te maćehom ili očuhom, ali često i s djecom koje maćeha ili očuh dovode u "novi brak" i/ili koje u tom braku dobivaju.

Uz mnogobrojne primjere obitelji s jednim roditeljem (zbog smrti jednog od roditelja, razvoda, rastave, hospitalizacije radi kroničnih oboljenja i sl.) klasična predstava obitelji u strukturalnom smislu značajno je izmijenjena (Lauer i Lauer, 1997; Schaffer, 2000; Karpowitz, 2001). Osim navedenih tipova obitelji spomenimo još jedan tip tzv. «baka/djed obitelji» (grandfamily). Riječ je o obiteljima (Edwards, 2001) u kojima baka i/ili djed, a najčešće je to baka preuzima ulogu primarnog skrbnika u obitelji. Iako ta pojava nije novost i na nju nailazimo u mnogim društvima, religijama i sociogospodarskim klasama, ipak se njenom znanstvenom istraživanju prilazi tek odnedavno. Najnovija istraživanja fokusirana su na otkrivanje utjecaja tako izmijenjene obiteljske konstelacije na djecu i njihovo školsko funkcioniranje, a dobiveni rezultati upućuju i na negativne i na pozitivne utjecaje kad djecu odgajaju bake i djedovi kao primarni skrbnici (Edwards, 2001).

Rezultati suvremenih istraživanja (Lauer i Lauer, 1997; Arendell, 1997; Taylor, 1997; Schaffer, 2000; Karpowitz, 2001) upućuju na izrazito šaroliku strukturu američkih obitelji posljednjih desetljeća – trend koji zahvaća većinu visoko razvijenih i društava u razvoju, kakvo je i naše. Raznolikost obiteljskih struktura ne znači da sve one podjednako kvalitetno zadovoljavaju dječje potrebe i osiguravaju uvjete za optimalan dječji razvoj i odgoj. Međutim, neka istraživanja «netradicionalnih» obitelji pokazuju kako se psihološki zdrave osobe mogu razvijati u više društvenih grupacija te kako prilagođenost jednoj specifičnoj normi nije presudna za djetetovu dobrobit (Schaffer, 2000). U istraživanju Eidusona i sur. (prema Schaffer, 2000) promatrana su djeca iz različitih društvenih sredina - djeca samohranih majki, nevjenčanih parova, obitelji koje žive u komunama i u tradicionalnim obiteljima. Uočeni su različiti društveni, intelektualni i emotivni aspekti ponašanja, no ni jedan nije plod različitosti među grupama niti je dao indikacije da je život u bilo kojoj od promatranih grupa bio bolji od drugog.

2.2. Odrastanje djece u strukturalno različitim obiteljima – rezultati nekih istraživanja

Roditeljstvo (majčinstvo i očinstvo) vrlo je različito i za cjelovit i zdrav razvoj djeteta potrebno je oboje roditelja. Dijete uči o odnosima općenito promatrajući, doživljavajući posebice odnos svojih roditelja te su djeca koja odrastaju u obiteljima s jednim roditeljem uskraćena za te spoznaje (Lamb, 1996; Karpowitz, 2001). S tim u svezi, Karpowitz (2001, 3) naglašava: «Svi naši naponi u pružanju pomoći obiteljima s jednim roditeljem neće biti ekvivalent funkcionalnoj obitelji s oba roditelja. Ukoliko ovo ne kažemo glasno i jasno, kako će mladi ljudi imati dostatno činjenica za odgovorno donošenje odluka o zasnivanju vlastitih obitelji?». S druge pak strane, Rotenberg (2001) navodi kako je kasnih osamdesetih između 6

i 14 milijuna djece odgajano u homoseksualnim obiteljima, dakle, u odsuću jednog spola roditelja, a provedena su istraživanja pokazala kako su odnosi između homoseksualnih partnera barem toliko pogodni za podizanje djece koliko i heteroseksualni brakovi. Isto navodi i Patterson (prema Allen, 1997; Schaffer, 2000) koji je promatrao djecu koja su odgajana u lezbijskim i homoseksualnim okruženjima te je došao do zaključka kako nema indikacija da su takva djeca psihički ugrožena zato što su dio takve zajednice. U prilog takvim razmišljanjima govori i Allen (1997) navodeći kako istraživači ističu nekoliko potencijalnih prednosti za djecu odgajanu u homoseksualnim obiteljima, i to: djeca se uče poštivati, tolerirati i suosjećati s multikulturalnim okruženjem u kojem drugi žive; imaju priliku doživjeti fleksibilne interpretacije spolnog ponašanja i slobodu uključivanja u jednake uloge u osobnim i intimnim vezama; počinju razumijevati kako se obitelji ne temelje isključivo na biološkim odnosima, već možda čak i više na ljubavi, samoodređenju i slobodi izbora te mogu iskusiti čvrste veze u široj homoseksualnoj zajednici koje imaju potencijal za pružanje potpore odnosima u njihovoj obitelji. Stoga, naglašava Schaffer (2000, 204), kako se gledano iz dječjeg kuta, čini «kako obitelj može biti u mnogo oblika, ali i dalje funkcionira kao siguran temelj za zdrav razvoj djeteta».

Pitanja različitosti struktura obitelji i s tim u svezi njihova funkcioniranja, posebice onih koje odstupaju od uvriježene slike “tradicionalne” obitelji (homoseksualni parovi, obitelji s jednim roditeljem, kohabitacija i sl.) u budućnosti će još više privlačiti pozornost znanstvene i stručne javnosti i to zbog niza mogućih djelovanja na cjelovit razvoj djeteta.

2.3. Obitelj u demokratskom društvu

Za razliku od totalitarnih sustava gdje je evidentno odsuće dijaloga između društva i obitelji i gdje je prisutna «dirigiranost društvenim okvirima» (Maleš, 1988, 8), demokratski sustavi omogućavaju bogatiju interakciju obitelji i društva, a obitelj je manje limitirana društvenim okvirima. Kako je jedno od temeljnih obilježja demokracije priznavanje i uvažavanje prava na različitost i tolerancija, tako se i obitelji u demokratskim društvima međusobno razlikuju s obzirom na životne modele, odgojne stilove, vrijednosne sustave, ideale, odgojne ciljeve i sl. Demokratski procesi u društvu zahvaćaju i suvremenu (najčešće) dvogeneracijsku obitelj i nezaustavljivo utječu na odnose među njenim članovima. “Novi” odnosi temelje se na afektivnim vezama i slobodi izbora, te na načelima jednakopravnosti i poštovanja, a rezultat su značajno izmijenjene uloge i status žene u obitelji. Žene su tijekom povijesti općenito imale manja prava i niži socijalni status od muškaraca, no status žene u društvu dramatično se mijenja od 19. stoljeća, pa su tako “interesni” brakovi uglavnom stvar prošlosti. Suvremene brakove (Maleš, 1988) sve češće zasnivaju obrazovani, ekonomski samostalni, i

jednakopravni partneri čiji zajednički “interes” postaje brak (zajednica, obitelj) i koji su vođeni načelom “biti”, a ne “imati” (u smislu posjedovanja bračnog partnera). Današnje žene, mahom obrazovane i zaposlene (što znači ekonomski neovisne o bračnom partneru), uživaju u društvu jednaki status, slobode, prava, ali i obveze kao i muškarci, no u obiteljskim se okvirima mnoge još uvijek bore s preraspodjelom poslova unutar obitelji te s “redefiniranjem obiteljskih uloga” (Maleš, 1988, 10). Stoga, Maleš (1988) ističe kako se demokratski procesi u obitelji (demokratizacija odnosa na relaciji muškarac-žena) odvijaju vrlo sporo i više su rezultat spontanog odvijanja nego namjernog djelovanja pojedinca, budući ljudi još uvijek nisu osvijestili ulogu žene, odnosno muškarca. S tim u svezi, Topolčić (2001, 784) naglašava kako je nužno redefiniranje “ženskih” poslova u kućanstvu kao “rodno neutralnih” ili zajedničkih poslova. Zato, ono što predstoji bračnim partnerima na putu humanizacije i demokratizacije odnosa u obitelji jest ulaganje napora u smjeru stvarnoga partnerskog, suradničkog odnosa i međusobno i u njihovu odnosu prema djeci. Takvo što će biti moguće samo ako se i muškarci “emancipiraju od uloge hranitelja” (Maleš, 1988, 10) koja im je tradicionalno pripadala i u svojoj svijesti sliku “tradicionalnog muža” zamijene slikom “suvremenog muškarca” čije je i pravo i obveza sudjelovati u kućanskim poslovima i odgoju i njezi djece.

3. Suvremena obitelj u Republici Hrvatskoj

3.1. Tranzicijski procesi i promjene u obitelji

U Hrvatskoj su demokratski tranzicijski procesi mnogo složeniji nego li je to slučaj u ostalim zemljama Srednje i Istočne Europe zato što su započeti u miru u jednoj državnoj zajednici, a nastavljeni u drugoj državnoj zajednici i to u ratnim prilikama (prema Kasapović, 1996). Tranzicija je među - vrijeme smjene dvaju političkih režima – sloma starog, nedemokratskog, i uspostave novog, demokratskog političkog sustava. Kalanj (1995, 231) tranziciju tumači kao “cjelinu promjena iz “starog” u “novo”, iz poretka neslobode u poredak slobode, iz životnog sustava nametnutog diktatom u sustav autonomnog izbora. To je, dakle, promjena koja u jedinstvenoj procesualnoj intenciji zahvaća sve aspekte i sfere društvenog života: ekonomiju, socijalne odnose, pravo, moral, političku racionalnost, ideologiju, vrijednosne orijentacije, kulturne paradigme”.

U ovom prijelaznom razdoblju suvremeno hrvatsko društvo nalazi se upravo u razdoblju “učvršćenja” novoga demokratskog političkog sustava, pa su uočljivi mnogobrojni problemi s kojima je suočena suvremena hrvatska obitelj. Stoga, Kalanj (1995, 231) naglašava: “tranzicija je zaokret globalnih razmjera u kojemu nijedan posebni aspekt nema povlašteno

mjesto". Obitelj ne samo da nema povlašteno mjesto nego na naj izravniji način sudjeluje u svim događanjima, a mnoga od njih otežavaju prilagodbu i funkcioniranje obiteljske zajednice. Promjena društvenog sustava, ratna stradanja i poraće, progonstva i raseljavanja, problemi suživota povratnika, privatizacija, rastuća nezaposlenost, posljedice ratnih trauma u djece i odraslih, rastući broj samoubojstava i nasilničkih ponašanja, emigracije i sl. samo su neki od problema s kojima je suočena prosječna hrvatska obitelj danas.

Iako se obiteljska zajednica koju čine roditelji oba spola i djeca (biološka i/ili usvojena) smatra najpoželjnijim oblikom obiteljske zajednice potrebnom za zdrav i cjelovit razvoj djeteta svjedoci smo porasta broja obitelji s jednim roditeljem kao posljedice ratnih stradanja¹, smrti jednog roditelja, razvoda braka, svjesnog izbora samohranog roditeljstva itd.

3.2. Svjetski trendovi postupno zahvaćaju i hrvatsko društvo

Svjetski trendovi smanjenja broja sklopljenih brakova, porasta brakorazvoda i rođenja djece izvan bračnih zajednica nisu mimoišli ni hrvatsko društvo. Statistika pokazuje smanjenje broja zaključenih (36%) i povećanje broja razvedenih brakova (15%) u Republici Hrvatskoj u periodu od 1950. do 1997. godine. Posljednji popis stanovništva u Hrvatskoj (2001) navodi broj od 47.678 rastavljenih muškaraca i 80.086 rastavljenih žena u Republici Hrvatskoj. Nadalje, Hrvatska bilježi i blagi, ali postupan porast broja živorođene djece izvan braka koji se kreće od 5,5% potkraj šezdesetih godina, da bi 1995. godine dosegao brojku od 7,5% što je u odnosu na neke nama susjedne zemlje (Akrap, 1999, 45) primjerice Italija (7,7%), Austrija (27,4%), Slovenija (29,8%) uglavnom značajno manji postotak.

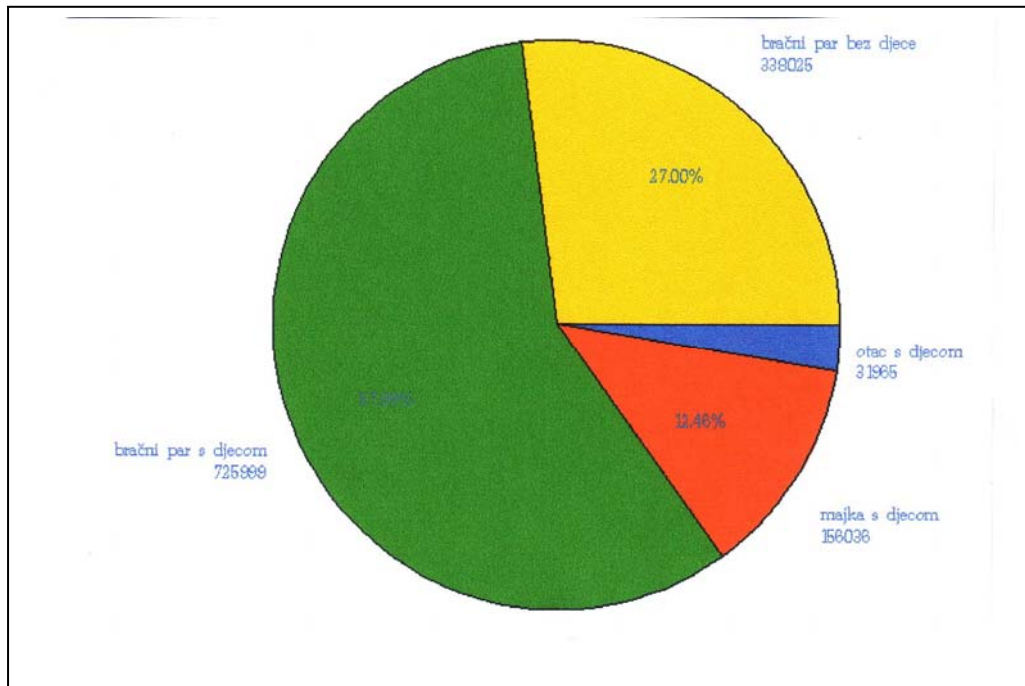
U obiteljskoj slici stanovništva Hrvatske najvećim dijelom su bračni parovi s djecom. 1971. godine oni su činili 63,8%, 1981. godine 62,4%, 1991. godine 60,5% (Akrap, 2001), a 2001. godine 58,0% ukupnog broja obitelji Hrvatske. Zatim slijede bračni parovi bez djece (24,8%; 26,8% i 27,1%) te 2001. godine 27%; majke s djecom (9,4%; 9,1% i 10,3%) te 2001. godine 12,5%; i očevi s djecom (2,0%; 1,7% i 2,1%) te 2001. godine 2,6%. Iz predočenih statističkih podataka razvidno je kako broj bračnih parova s djecom pada (od 63,8% 1971. godine do 58,0% 2001. godine) u odnosu na ukupni broj obitelji u Hrvatskoj. Broj bračnih parova bez djece raste (od 24,8% 1971. godine do 27% 2001. godine). Broj majki s djecom također raste (od 9,4% 1971. godine do 12,5% 2001. godine). Trend porasta primjetan je i kod očeva s djecom (od 2,0% 1971. god. do 2,6% 2001. godine).

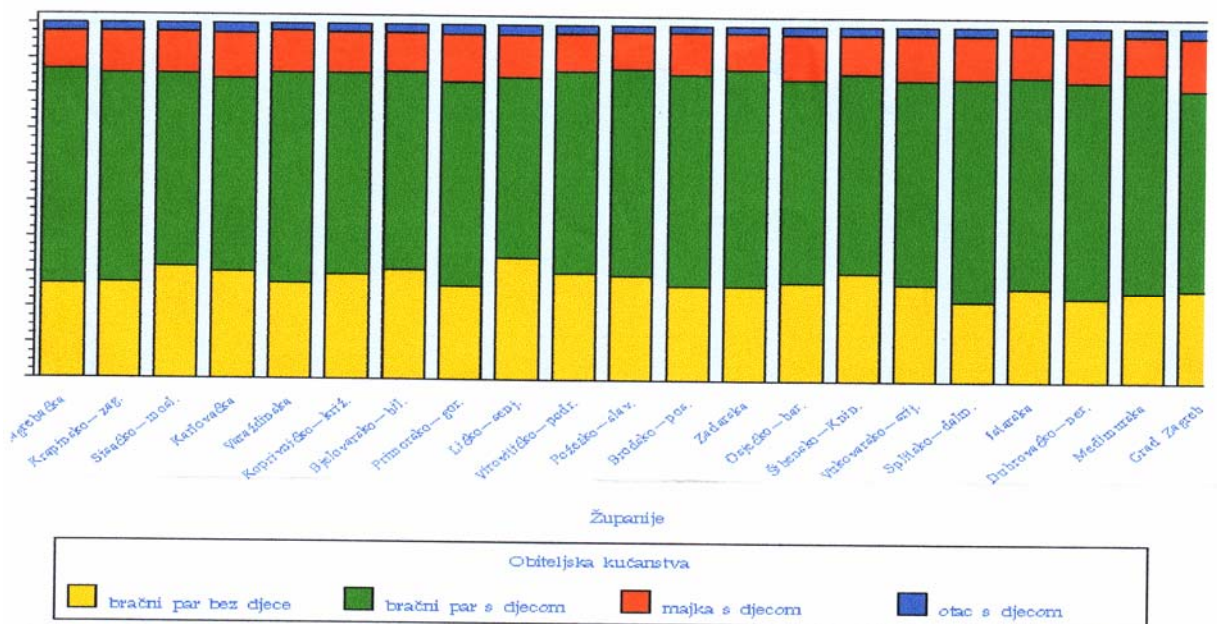
¹ Od ukupnog broja smrtno stradalih hrvatskih branitelja tijekom Domovinskog rata, 40% branitelja je prije stradanja živjelo u obiteljima (Akrap i Živić, 2001, 651).

Rezultati posljednjeg popisa stanovništva u Republici Hrvatskoj (2001) koji se odnosi na obiteljska kućanstva u postocima i obiteljska kućanstva po županijama u postocima pregledno su dati grafičkim prikazom (Sl. 1 i Sl. 2).

Sl. 1. Obiteljska kućanstva u postocima
(Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2001)

Sl. 2. Obiteljska kućanstva po županijama, u postocima
(Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2001)

Prezentirani rezultati pokazuju kako je najveći postotak bračnih parova bez djece u Ličko-senjskoj županiji, dok je najmanji postotak bračnih parova bez djece u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Postotak bračnih parova s djecom uočljiv je u istim županijama u obrnutom smjeru. U Gradu Zagrebu najveći je postotak majki s djecom, dok je najmanji postotak u Požeško-slavonskoj županiji. Postotak očeva s djecom približno je podjednak po svim županijama.

Usporedbom Popisa iz 1971. godine i 2001. godine utvrđeno je da, od ukupnog broja bračnih parova s djecom, obitelji s jednim djetetom čine 45,8% odnosno, 46%; obitelji s dva djeteta 43,5% odnosno 41%, a obitelji s troje i više djece 10,7% odnosno 10,2%. Podaci Državnog zavoda za statistiku nedvojbeno pokazuju da u Hrvatskoj raste broj obitelji s jednim djetetom, dok je broj obitelji s troje i više djece u opadanju. Povećanje broja bračnih parova bez djece i obitelji s jednim djetetom, te smanjenje broja obitelji s djecom (ukupno), ali i onih s dvoje, troje i više djece, vrlo je nepovoljan trend, jer upućuje na pogoršanje prirodne dinamike hrvatskog stanovništva, osobito njegova nataliteta. Bračni parovi s djecom tako sve više «prestaju biti osloncem obiteljske slike stanovništva Hrvatske», naglašava Akrap, (2001, 644). Ipak, značajna je činjenica kako se više od 90% djece u Hrvatskoj rađa u braku, stoga se institucija braka smatra temeljnim čimbenikom prema kojem bi društvo trebalo usmjeriti mjere obiteljske politike².

3.3. Državna strategija demografskog razvitka

Na Hrvatskom državnom saboru 18. siječnja 1996. godine, prihvaćen je *Nacionalni program demografskog razvitka*, koji u zadnjem poglavlju pod nazivom: *Prijedlog poticajnih mjera populacijske politike* donosi niz mjera čiji je cilj pomoći roditeljima u skrbi o djeci. Poticajne društvene mjere (Križić, 1999, 54) odnose se na: doplatak za djecu, stambene kredite za obitelji, porezne olakšice, naknadu za opremu novorođenoj djeci, novčane olakšice za korištenje jaslica i vrtića, na potpore za školovanje djece, te na besplatnu socijalnu i zdravstvenu zaštitu za svu djecu. Međutim, mnoge od tih mjera ostvarene su samo djelomično i u iznosima koji ne mogu niti približno zadovoljiti potrebe, posebice socijalno ugroženih osoba. Iako je riječ o relativno velikom broju mjera i vrlo visokim (ukupnim) financijskim izdvajanjima države, mislimo kako ona mogu samo neznatno ublažiti tešku gospodarstvenu i socijalnu sliku, poglavito onih obitelji u kojima su roditelji nezaposleni. Ono što bi dugoročno i kvalitetno riješilo ne samo financijske već i psihosocijalne probleme mnogih hrvatskih

---

² «Obiteljska politika je cjelovit i sustavan skup mjera koje djeluju u korist obitelji, prije svega obitelji s djecom. Te im mjere pomažu u problematičnim situacijama ekonomskog, socijalnog, zdravstvenog, stambenog i sličnog karaktera, ublažavaju financijski teret što ga za obitelj predstavljaju djeca, omogućuju usklađivanje obiteljskih i radnih obveza, štite trudnice i djecu ...» (Nacionalna obiteljska politika, 2002, 31).

obitelji jest sustavno rješavanje problema nezaposlenosti. Svjedoci smo rastuće nezaposlenosti, odnosno sve većeg broja obitelji u kojima samo jedan od roditelja ima zaposlenje, a veliki je broj i onih u kojima su oba roditelja ne zaposlena. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2002, 12) izvješćuje o ukupno 414.418 ne zaposlenih osoba tijekom veljače 2002. godine, od čega je 223.089 žena. Prema istom izvoru, svega je 88.391 osoba imala pravo na novčanu naknadu, a mnogi zaposleni primaju neredovita i/ili nedostatna financijska sredstva za svakodnevni život. Razvidno je kako se mnoge od današnjih hrvatskih obitelji nalaze na rubu siromaštva.

Na funkcioniranje današnje hrvatske obitelji, ali i na provedbu ukupne populacijske politike, mnogostruko se i negativno odražava teška ekonomska situacija. Prateći statističke podatke Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (2002, 35) koji se odnose na analizu dobne strukture nezaposlenih u Republici Hrvatskoj, vidljivo je kako je najveći broj nezaposlenih u dobi od 20-24 godine (77.101 osoba), u dobi od 25-29 godina (59.205 osoba), u dobi od 30-34 godine (50.482 osobe) te u dobi od 35-39 godina (49.398 osoba). Riječ je, dakle, o fertilnoj populaciji od koje je teško očekivati zasnivanje obitelji i reprodukciju u situaciji kada nema riješena egzistencijalna pitanja. Imajući u vidu sve probleme o kojima je bilo riječi, a koje je moguće nazvati jednim imenom – ugrožena egzistencija, ne čude zabrinjavajuća demografska kretanja u Republici Hrvatskoj.

3.4. Što još ugrožava stabilnost suvremene hrvatske obitelji?

Osim navedenih problema (nezaposlenost i financijske (ne)prilike koje iz toga proizlaze, sve veći broj obitelji s jednim roditeljem i povećani broj razvoda brakova, homoseksualni brakovi i težnja za usvajanjem djece), moguće je istaći još niz drugih koji ozbiljno ugrožavaju stabilnost suvremene hrvatske obitelji, kao što su: urbanizacija, anonimnost, nasilje i sl.

U poratnom razdoblju, svjedoci smo nekontrolirane urbanizacije, koja za posljedicu ima prenapučenost gradova na račun sela. Dok mnogi otoci, zagorski i neki kontinentalni dijelovi Hrvatske praktički “izumiru”, stanovništvo se koncentrira u nekoliko velikih gradova (npr. Split, Rijeka, Osijek) i, poglavito u glavnom gradu Zagrebu. To rezultira gomilanjem problema u gradovima, budući da postojeći sustavi (stanogradnja, zdravstvo, školstvo, socijalna skrb itd.) ne uspijevaju adekvatno pratiti narasle potrebe. Istodobno, sela i manja mjesta ostaju bez radno aktivne i fertile populacije, mladih obitelji i djece, pa kuće propadaju, škole organiziraju rad za svega nekoliko učenika, nema organizirane stalne zdravstvene zaštite itd., što značajno umanjuje kvalitetu života onim obiteljima koje ipak ostaju živjeti na tim lokalitetima.

Anonimnost osobnog života pojedinca, jest još jedan od učinaka urbanizacije koji dovodi do osjećaja izgubljenosti i izoliranosti pojedinca među masom sugrađana. Rezultat takve anonimnosti, ali i potpuno drugačijeg ritma i običaja života od onog seoskog, kao i niza drugih čimbenika (npr. više razine obrazovanosti) jest sve starija dobna granica ulaska u brak. Akrap (1999) ističe kako je jedan od vrlo važnih čimbenika kasnijeg ulaska u brak sve veći obuhvat populacije srednjoškolskim i visokoškolskim obrazovanjem, ali i otežani uvjeti rješavanja stambenih problema mladih bračnih parova. S tim u svezi, od društva se očekuju hitne intervencije, budući da su “sada u fertilnom razdoblju posljednji, relativno brojniji naraštaji, rođeni u sedamdesetim godinama” (Akrap, 1999, 43). Osiguravanjem povoljnijih uvjeta za stjecanje vlastitog stambenog prostora, ali i niza drugih pretpostavki (radno mjesto, odgojno-obrazovne ustanove, financijska potpora ugroženim obiteljima i sl.) vrlo vjerojatno rezultiralo bi većim natalitetom, koji je sada zabrinjavajuće nizak.

U razmišljanjima o suvremenoj hrvatskoj obitelji i problemima s kojima je ona suočena nezaobilazna je tema statusa žene u današnjoj obitelji. Naime, većina današnjih majki osim punog radnog vremena na svojim radnim mjestima «odrađuje» još jedno u obitelji. Leinert Novosel (1999) izvješćuje o čak 34% zaposlenih žena koje isključivo same kuhaju, nabavljaju, čiste, skrbe o djeci i obavljaju ostale kućanske poslove, dok njih 31% u tim poslovima dobiva pomoć od supruga. Svega 10% zaposlenih žena ima plaćenu pomoć za kućanske poslove i brigu o djeci. Čini se kako najveći broj suvremenih zaposlenih hrvatskih žena radi puno radno vrijeme na dva radna mjesta, od kojih jedno (ono u kući) nije plaćeno, a nije ni društveno adekvatno vrednovano.

Navodeći samo jedan dio problema koji obilježavaju i neposredno ugrožavaju suvremenu hrvatsku obitelj, nemoguće je zaobići i onaj koji se odnosi na porast nasilja u obitelji. Janković (2002) navodi kako danas policija u Hrvatskoj u prosjeku dnevno prijavljuje nešto više od triju zlostavljanja djece u obitelji i više od dvanaest slučajeva obiteljskog nasilja. Vrlo je vjerojatno kako izuzetno teške socijalne, gospodarstvene, stambene i druge prilike u današnjem društvu pridonose eskalaciji nasilja u obitelji, ali i izvan nje.

Razmatrajući obitelj u Hrvatskoj u sadašnjem trenutku, vidljivo je kako je hrvatska obitelj suočena s velikim problemima koji ugrožavaju njenu strukturu, funkcije, stabilnost, odnose, vrijednosni sustav te cjelokupnu prilagodbu. No, istodobno, dade se zaključiti kako se Hrvatska obiteljska struktura relativno sporo mijenja te zadržava još uvijek mnoga tradicionalna obilježja. Vrlo vjerojatno je razlog tomu nepovoljna gospodarska i socijalna situacija, pa mnogi supružnici ostaju u bračnim zajednicama, iako su mnoge od njih nezadovoljavajuće (Nacionalna obiteljska politika, 2002). Današnje je suvremeno društvo,

kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj, novi izazov za obitelji. No, ako je suditi prema dosadašnjim iskustvima, obitelj će, a s njom i njene vitalne funkcije, vrlo vjerojatno opstati. Što nas održava u tom uvjerenju? Upravo put koji je obitelj prevalila u svom prilagođavanju svijetu i društvu tijekom povijesti ljudskog roda, a poglavito proteklih više od pola stoljeća. Ipak, potrebno je imati na umu kako se hrvatska obitelj, iako polako, ipak transformira u strukturalnom pogledu (smanjena stopa fertiliteta, opadanje broja sklopljenih brakova, rast broja obitelji s jednim roditeljem, povećanje dobi pri sklapanju braka itd.) te je moguće očekivati kako će se s poboljšanjem gospodarskih i društvenih prilika u Hrvatskoj obiteljska struktura još više pluralizirati.

4. Zaključak:

Intenzivna događanja tijekom povijesti ljudskog društva neminovno su se odražavala na društvo u cjelini te uzrokovala promjene u obitelji. Svaka od tih promjena bila je novi ispit obiteljske prilagodljivosti, jer su trajno stavljeni na kušnju struktura, vrijednosti i funkcije obitelji. No, obitelj je više-manje uspješno odolijevala svim izazovima te se vjeruje kako će i dalje nastaviti egzistirati, iako je gotovo nemoguće točno predvidjeti kojim će se smjerom razvijati.

Suvremena društvena zbilja u svijetu i kod nas predstavlja novi izazov strukturi i funkcioniranju obitelji, a posebice stilu života, obiteljskim vrijednostima, kvaliteti obiteljskih odnosa itd. Posljednjih desetljeća, uspješno funkcioniranje suvremene hrvatske obitelji umnogome je otežano zbog niza otegotnih okolnosti u kojima suvremena hrvatska obitelj egzistira. Iako se hrvatska obiteljska struktura relativno sporo mijenja te zadržava još uvijek mnoga tradicionalna obilježja, ipak je sve više zahvaćaju svjetski trendovi (porast brakorazvoda, porast broja djece rođene izvan braka, sve starija dob ulaska u brak itd.). Kako će se i koliko uspješno suvremena hrvatska obitelj «nositi» sa novim izazovima suvremenog vremena ostaje da znanost i struka prate i procjenjuju.

LITERATURA:

- AKRAP, A. (1999) *Demografska obilježja hrvatske obitelji*. U: Obitelj u suvremenom društvu. Zagreb. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- ALLEN, K. R. (1997) *Lesbian and Gay Families*. In: Arendell T. (Ed.) *Contemporary Parenting*, Sage Publications.
- ANDERSON, W.T. (1990) *Reality Isn't What it Used to Be*. San Francisco, Harper and Row.

- ARENDELL, T. (1997) *A Social Constructionist Approach to Parenting*. In: Contemporary Parenting, Terry Arendell (Ed.) Sage Publications.
- DENICK, L. (1989) *Growing Up in the Post-Modern Age: On the Child's situation in the Modern Family and on the Position of the Family in the Modern Welfare State*. Acta Sociologica 32 (str. 155-180).
- EDWARDS, W. O., (2001) *Grandparents Raising Grandchildren*. In: Fine, M. J. & Lee, S. W. (Eds.) Handbook of Diversity in Parent Education. Accademic Press.
- GEARY, C. D., FLINN, M. V. (2001) *Evolution of Human Parental Behavior and the Human Family*. Parenting: Science and practice. Vol. 1. No. 1 & 2. January-June, 2001. pp. 5-61.
- ELKIND, D. (1995) *Ties that stress – The new Family Imbalance*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- FANUKO, N. (1997) Sociologija – udžbenik za gimnazije. Zagreb, Profil.
- HARALAMBOS, M., HEALD, R. (1994) *Uvod u sociologiju*. Zagreb, Nakladni zavod Globus (drugo izdanje).
- HARALAMBOS, M., HOLBORN, M. (2002) *Sociologija – teme i perspektive*. Zagreb, Golden marketing.
- HEGEL, G.W.F. (1964) *Osnovne crte filozofije prava*. Sarajevo, Veselin Masleša.
- JANKOVIĆ, J. (2002) *Školski socijalni rad*. Zagreb. Napredak, Vol. 143, br.1, str. 47-59.
- JUUL, J. (1996) *Vaše kompetentno dijete*. Zagreb, Educa.
- KALANJ, R. (1995) *Kulturna tranzicija*. Revija za sociologiju Vol. XXVI (1995) No. 3-4, str. 231-240.
- KARPOWITZ, D. H. (2001) *American families in the 1990 s and Beyond*. In: Fine, M. J. & Lee, S. W. (Eds.) Handbook of Diversity in Parent Education. Accademic Press.
- KASAPOVIĆ, M. (1996) *Demokratska tranzicija i političke stranke*. Zagreb. Fakultet političkih znanosti.
- KRIŽIĆ, M. (1999) *Nacionalni program demografskog razvitka i njegova provedba*. U: Obitelj u suvremenom društvu. Zagreb. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- LAUER, R. H., LAUER, J. C. (1997) *The quest for intimacy (3rd ed.)* Madison, WI: Brown & Benchmark.
- LEINERT NOVOSEL, S. (1999) *Žena na pragu 21. stoljeća*. Zagreb, Ženska grupa TOD.
- LEVI – STRAUSS, C. (1971) *The family*. In: Skolnick, A. S. I Skolnick, J. H. (Eds.) Family in TraNSITION. Boston. Little, Brown & Co.

- LAMB, M. (Ed.) (1996) *The Role of the Father in Child Development*. New York: John Wiley and Sons.
- MALEŠ, D. (1988) *Suradnja predškolske ustanove i obitelji kao pretpostavke uspješnog odgojnog djelovanja*. Pojavni oblici poremećaja u ponašanju djece u predškolskim ustanovama i uvjeti života u obitelji. Zagreb, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.
- MINER, B. (2000) *Mala enciklopedija konzervativizma*. Osijek, Zagreb, Split. Panliber.
- POPENOE, D. (1993) *American Family Decline, 1960-1990*. Journal of Marriage and the family, 55 (august 1993), str. 527-555.
- ROTENBERG, A. (2001) *The Modern Family in Comparison With family in the 19th Century*. (<http://www.planetpapers.com/Assets/3959.php>)
- SPAJIĆ – VRKAŠ, V., KUKOČ, M., BAŠIĆ, S. (2001) *Interdisciplinarni rječnik: obrazovanje za ljudska prava i demokraciju*. Zagreb, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.
- STACEY, J. (1993) *Good Riddance to «the Family»: A Response to David Popenoe*. Journal of Marriage and the family, 55 (august 1993), str. 545-547.
- SCHAFFER, H. R. (2000) *Social Development*. Massachusetts, Blackwell Publishers Ltd.
- TAYLOR, R. L. (1997) *Who's Parenting?* In: Contemporary Parenting, Terry Arendell (Ed.) Sage Publications.
- TOPOLČIĆ, D. (2001) *Muškarci to ne rade: rodno segregirana podjela rada u obitelji*. U: Društvena istraživanja god. 10 (2001), br. 4-5 (54-55) str. 767-784. Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- VINOVSIS, M. A., FRANK, S. M. (1997) *Parenting in American Society – A Historical Overview of the Colonial Period Through the 19th Century*. In: Contemporary Parenting, Terry Arendell (Ed.) Sage Publications.
- (xxx) *Mjesečni statistički bilten*. God. 2002 (veljača). Zagreb. Hrvatski zavod za zapošljavanje.
- Nacionalna obiteljska politika* (2002) Vlade Puljiz (ur.) Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Family in historical and modern context

Summary

Constant transformations of the society bring to the transformation of the family which gradually changes itself and its roles and it adjusts to the social demands and needs. In this paper, the social changes during 18th, 19th and 20th century and their effect on the changes in the family were under consideration.

The family transformation is viewed through the prism of industrial revolution, the era of modernity and postmodernism, and the possible ways of development/changing of the family in the future are being indicated. Special attention is focused on the current social reality (transitional processes, war and post-war period, urbanisation, anonymity etc) and on the challenges that modern family is faced with – in the world – but also here (increase of the number of divorces, single parent families, structural diversity, demographic movements).

Key words: modern, postmodern, essential families, structural diversity, democratic processes, transition, transformation, modern family